

УДК 72.01/03

О.С. Бойко

ВПЛИВ ОСНОВНИХ СВІТОВИХ РЕЛІГІЙ НА СПЕЦИФІКУ КУЛЬТОВОЇ АРХІТЕКТУРИ

Темою дослідження даної публікації є три світових релігії: християнство, буддизм та іслам. Кожна з цих релігій має свої особливості, які безпосередньо впливають на культову архітектуру. Цьому питанню було присвячено багато наукових джерел, зокрема роботи Моде Х. (5), Виноградової Н.А., Ніколаєвої Н.С. (4).

Буддизм є однією з найдавніших світових релігій, яка зіграла важливу роль в культурно-історичному розвитку людської цивілізації. Виникла вона в Індії, а згодом була перенесена до Китаю, Кореї, Японії, Таїланду, Монголії та інших країн. На відміну від християнства, де в основі всього є Бог як творець світу, в буддизмі таким божественним першоджерелом є Всесвіт, і основною задачею людини є злиття свого буття із Всесвітом шляхом пізнання духовних істин. В буддизмі існує кілька різновидів, одним з яких є дзен-буддизм, який відкидав складні релігійні ритуали і вимагав пізнання істини через самовдосконалення і практики медитації. Ця релігія принесла в мистецтво невідоме в минулому споглядаюче світосприйняття, нову концепцію взаємовідносин людини і природи. Тут еталоном і мірою всього стала сама природа, а не людина.

Існує кілька варіантів буддиської храмової архітектури. В Індії, в ранні періоди розвитку, втіленням філософії буддизму стали так звані ступи. Вони являли собою куполоподібну споруду, що не мала всередині полого простору. Паломники, зазвичай, обходять навколо ступи, залишаючи пожертвування в спеціальних сосудах.

Іншою культовою спорудою був храм. Буддиські храми різних країн, були споруджені у відповідності з місцевими архітектурними традиціями. Розглядаючи особливості храмової архітектури в Китаї та Японії, можна сказати, що вони призначалися для пишних обрядів, стверджуючи всієї своєю структурою порядок речей і явищ в оточуючому світі. Монастирські комплекси будувалися достатньо великих розмірів з підкреслено симетричною планувальною схемою, що відтворювала основи ієрархічного устрою міста. Неможливо не згадати про дахи кожного комплексу з їх плавно вигнутими доверху кутами, вони не тільки захищали будівлю від негоди, а й відтворювали своїми обрисами силуети навколишніх дерев і пагорбів (наприклад храмовий ансамбль Хорюдзі в місті Нара). Якщо зазирнути всередину храму, то ми опинимось у великій залі, в глибині якої на вівтарних постаментах стоять статуї

позолочених і розписаних фарбами буддійських божеств (наприклад ансамбль монастиря Фогуансі провінції Шаньсі, 857р.).

Важливу роль при храмах грали пагоди. Ці могутні вежі, побудовані із великогабаритної, міцної світлої цегли, стверджували ідею вічності і стали невід'ємною частиною місцевого ансамблю.

Згадуючи про символіку — важливу частину буддиського вірування та оздоблення всіх буддиських храмів — можна зауважити, що вона пов'язана з рослинними та тваринними мотивами. Так, прекрасною “квіткою Будди” є лотос — символ чистоти, духовного просвітлення і співчуття. Символом буддизму є і дерево бодхи, оскільки вважається, що досягнути просвітлення можна тільки під таким деревом, і міфічні змії та дракони, які охороняють “священні тексти” і передають їх людям. Над дверима буддиських храмів часто зображають колесо дхарми між двома газелями. Газелі були серед перших слухачів проповідей Гаутами і шануються як священні тварини.

Докорінна відмінність християнства, корені якого знаходяться в іудаїзмі і Старому Завіті, від буддизму полягає в наявності Бога як творця всього живого і неживого. На відміну від буддизму, який проповідував пасивне спостереження за світом, християнство пропагувало активні дії любові до ближнього.

Дуже значним є внесок Візантії у світову християнську архітектуру. Вже у V-VI ст. візантійські зодчі переходять до нового планування міста, яке стає характерним для середньовічної Європи. В центрі міста розташовується головна площа із собором, від якої у різні боки розходяться вулиці. З цього часу з'являються багатопверхові будинки, а з часом — резиденції знатних, багатих громадян.

Ранньохристиянські храми споруджувалися переважно у формі базиліки — витягнутої в довжину споруди, центральна частина якої (нерідко поділена на три чи п'ять нав) завершалася розташованою у східній частині апсидою, де знаходився вівтар з престолом. У другій половині IX ст. з'являється новий тип храму — хрестово-купольний. В ньому зникає базилікальна витягнутість, простір ніби концентрується під куполом, який спирається на чотири опори. З чотирьох сторін до копула приєднуються напівциліндричні частини, створюючи в плані “грецький хрест”. Купол символізує небо як сфера буття Бога.

Вся система декору храму втілювала ідею зв'язку землі і неба. Храм виступав моделлю світотворення, включаючи в себе весь простір Всесвіту — небо, землю, рай і пекло: від моменту світотворення до майбутнього страшного суду. Шедевром візантійської архітектури є собор святої Софії у Константинополі, спроектований під керівництвом малоазійських архітекторів

Анфімія і Ісідора, в 537 р. Храм перекритий величезним куполом діаметром 31,7 м.

Християнське мистецтво було глибоко символічним. Символізм заснований на поєднанні в одному образі двох його значень — земного (предметного, матеріального) і божественного (ідеального, духовного). Таким є символізм іконопису. Мистецтво спиралося на релігійні канони і традиції, головною особливістю якого була його барвистість, пишність, святковість — в поєднанні з витонченою духовністю і християнським спіритуалізмом.

Як і християнство, іслам також передбачає в основі буття творця — Аллаха, і навіть деякі християнські святі та пророки згадуються в мусульманстві - але з зміненими до арабських традицій іменами. На відміну від християнства, іслам не припускав навіть думки про можливість зовнішньої схожості Аллаха з людиною або будь-якою іншою земною істотою. Вважалося, що зображати людину або тварину — прямий шлях до ідолопоклонства. У Корані прямо говориться, що вирізати ідоли і вирізьблювати образ людини — справа диявола. У переказах про життя пророка Мухаммеда стверджується, що лихо чекає на того, хто посміє зображати живу істоту.

У зв'язку з цими уявленнями, на відміну від Європи, не зображення і не скульптура, а слово, зокрема художньо оформлене у вигляді напису або графічного символу, стало головним носієм релігійної ідеї ісламу. Орнаментальний розпис стін, порталів громадських будівель, рослинний орнамент килимів, виробів художнього ремесла досягли незвичайної досконалості. Ці орнаменти, як правило, поєднувалися зі стилізованими узорними написами — цитатами з Корану. Такі написи, які поєднувалися з геометричними, зірчастими і рослинними орнаментами, отримали в Європі назву арабесок.

Будівельна справа та архітектура в халіфаті досягли дуже високого рівня. Створюються нові, до того часу невідомі типи будівель: мечеті (храми), мінарети (вежі для закликів мусульман до молитви), медресе (богословські школи різного рівня) та інші споруди. Вони ж удосконалили вже відомі типи палаців і житлових будівель. Існує три культових комплекси мусульман «Благородне святилище» (перший — храм Кааба в Мекці, другий — могила пророка Мухаммеда в Медіні, третій — мечеттю аль-Акса та мечеть Куббат ас-Сахра).

Таким чином, порівняння трьох релігій надає більш повну уяву про характер впливу релігії на архітектуру, в усі часи релігія вважалася головною рушійною силою у культурному розвитку суспільства. Культовим спорудам завжди приділялась найбільша увага, виділялось найбільше коштів з

національної казни та залучались найталановитіші майстри-архітектори. Тому саме культова архітектура залишила потомкам багату культурну спадщину.

Література

1. Писманик М.Г., Вертинский А.В., Демьяненко С.П. и др. Религия в истории и культуре: Учебник для вузов. Под ред. проф. Писманика М.Г. М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1998. - 430 с.
2. Черній А.М. Релігієзнавство: Навчальний посібник. К.:«Академвидав», 2005. — 352 с. (Альма-матер)
3. Івашко Ю.В. Дерев'яне церковне зодчество Київщини: навчальний посібник для студентів архітектурного факультету. К.: «Гопак»; Київ, 2003. — 148с.
4. Виноградова Н.А., Николаева Н.С. Малая история искусств: искусство стран дальнего востока. К.: «Искусство»; Москва, 1979. — 356с.
5. Моде Х. Малая история искусств: искусство южной и юго-восточной Азии. К.: «Искусство»; Москва, 1978. — 372с.

Анотація

В статті розглянуто три основні світові релігії: буддизм, християнство та іслам, їх безпосередній вплив на розвиток культової архітектури та мистецтва в цілому. Простежено взаємозв'язок символіки різних релігій з оздобленням та організацією культової споруди.

Аннотация

В статье рассмотрены три основных мировых религии: буддизм, христианство и ислам, их непосредственное влияние на развитие культовой архитектуры и искусства в целом. Прослежена взаимосвязь символики разных религий с отделкой и организацией культового сооружения.